

HLASISTICKO-PRÚDISTICKÁ LÍNIA BURŽOÁZNEHO MYSLENIA NA SLOVENSKU

VLADIMÍR BAKOŠ, Ústav filozofie a sociológie SAV, Bratislava

BAKOŠ, V.: The Line of Bourgeois Thought in Slovakia centered round the Periodicals Hlasý and Prúdy. *Filozofia* 41, 1986, No. 5, p. 518—530

The paper is a contribution to analysis of one of the dominant lines of bourgeois thought in Slovakia between the two last wars. It concentrates first of all on the investigation of ideologic basic of the Slovak petty bourgeois intelligentsia and political circles organized round the journal *Prúdy* [1922—1938] which was a continuation of the journal *Hlas* and its ideology.

The author outlines the responses to and the influence of T. G. Masaryk and Masarykism in Slovakia which was dominant in the ideologic orientation of the adherents of *Prúdy* and the *Prúdy* Movement. This type of bourgeois thought was influenced significantly by realist and positivist instigations.

The adherents of *Prúdy* Movement spread and supported bourgeois-democratic ideology and social reform. The author confronts their views with the polemic criticism of this ideology as presented by the DAV movement in this period (especially L. Novomeský and V. Clementis).

Ideová aktivita hlasistov a prúdístov nadväzovala v medzivojnovom dvadsaťročí na ich činnosť pred r. 1918. Hlasisticko-prúdístický smer predstavoval po vzniku československej republiky jednu z hlavných línií ideového vývinu na Slovensku, ktorá reprezentuje oneskorene sa k moci dostávajúcu slovenskú buržoáziu. Išlo o smer sociálnopolitického a ideového pohybu, ktorý nebol jednoznačne ohraničený a jeho predstavitelia jednotne zgrupovaní, i keď tu zohrala významnú úlohu najmä agrárna (republikánska) strana ako i revue *Prúdy*. Ideologicky, politicky i spoločenským postavením boli hlasisti a prúdísti, z ktorých mnohí zastávali v buržoáznej československej republike významné politické a spoločenské pozície, spätí s hospodársky a sociálnopoliticky vyspelejšou časťou českej buržoázie, ktorá bola nositeľkou oficiálnej buržoáznodeomkratickej ideológie. Viacerí z hlasistov a prúdístov významne zasiahli aj do kultúrneho a vedeckého života na Slovensku. Snahou o kritický a racionalistický prístup a uplatňovanie vedeckých metód a poznatkov prispeli k posilňovaniu vedeckých trendov v slovenskom kultúrnom prostredí. Ich vedecká tvorba však zostala poplatná pozitivistickým teoreticko-metodologickým východiskám a neprekročila rámec meštiackej akademickej vedy.

*

Hlasisti a prúdísti sa výraznejšie filozofickou problematikou nezaoberali, iba sčasti svojou tvorbou zasiahli aj oblasť filozofie. Filozofické

aspekty ich aktivity si nepochybne zasluhujú osobitnú pozornosť, a to predovšetkým ideovo-teoretické východiská a podhubie programovej platformy ich sociálnopolitických, ideologických i vedeckých prejavov. Hlasisticko-prúdistická línia buržoázneho myslenia v slovenskej kultúre sa aj v medzivojnovom období manifestovala predovšetkým v ideologickej rovine.

Aktivita hlasisticko-prúdistického hnutia pokračovala v poprevratovom období. Obdobne ako v predvojnovom období aj v medzivojnovom dvadsaťročí bola hlavnou tribúnou hlasistov a prúdistov revue *Prúdy*. Vydávanie *Prúdov* bolo obnovené r. 1922 a vychádzali počas celého medzivojnového obdobia až do r. 1938. V obnovených *Prúdoch* išlo hlasisticko-prúdistickej generácii o programové nadväzovanie na predvojnové snaženia. Hneď v úvodníku prvého čísla obnovených *Prúdov* sa vytyčovalo, „hlavný úkol, ktorý obnovené ‚Prúdy‘ čaká, je rozvinúť ten veľký prevrat, ktorý sa stal v zovňajších pomeroch a dokončiť ho i v srdciach a hlavách slovenských ľudí. Treba ísť vždy ďalej v borbe za národ, za slobodu, za republiku, za demokraciu, za pokrok“ (*Prúdy* 1922, s. 4). *Prúdy* sa snažili presadzovať hlasisticko-prúdistickú ideologickú orientáciu v priebehu celého medzivojnového dvadsaťročia. Bola to kultúrno-politická revue, v ktorej sa venovala pozornosť nielen otázkam aktuálnej politiky, ekonomiky ale aj kultúry. V prúdistickej kultúrnej publicistike sa nielen komentovalo kultúrne, literárne i umelecké dianie, ale sledovala sa tu aj historická, sociologická a filozofická problematika. *Prúdy* tak odrážajú sociálnopolitické, ideologické, kultúrne a myšlienkové zameranie hlasisticko-prúdistickej generácie. I keď hlavné slovo tu mali najmä predstavitelia predvojnovej, staršej garnitúry, zapájali sa do činnosti v *Prúdoch* aj predstavitelia mladšej generácie. Jej príslušníci vystupujúci na stránkach *Prúdov*, neboli jednotní, u viacerých bola zreteľná značná závislosť na názorovej a ideologickej orientácii staršej generácie. *Prúdy* zoskupovali v medzivojnovom období značne široké a rôznorodé množstvo osobností, ich postojov a náhľadov.

Dominantný vplyv mal na ich formovanie a aktivitu predovšetkým T. G. Masaryk. Priamy kontakt s Masarykom, jeho dielom a myslením utváral orientáciu hlasisticko-prúdistického hnutia už od sklonku minulého storočia. Hlasisticko-prúdistická generácia si pritom nielen osvojila viaceré podstatné momenty masarykovského realizmu, ale snažila sa tiež presadzovať tento typ myslenia v slovenskom kultúrnom živote. Bol podstatnou súčasťou ideovej orientácie celého hlasisticko-prúdistického hnutia aj v medzivojnovom období. Hlasisti a prúdisti sa hlásili k Masarykovi celkom programovo. Aktivita a publikačná činnosť viacerých predstaviteľov tejto generácie rozvíjala masarykovskú a pozitivisticko-realistickú teoretickú orientáciu.

Ideologické zameranie v duchu masarykizmu, posilňovanie jeho vplyvu sa výrazne prejavovalo v prúdistickej publicistike. Publicisti v *Prúdoch*, staršej i mladšej generácie, sa programovo hlásili k Masary-

kovi, venovali mu pozornosť najmä pri príležitosti jeho jubileí. Prúdistickí publicisti (Fr. Kaláč, Št. Janšák) ako aj predstavitelia oficiálnej politiky a spoločenského života (ako M. Hodža, V. Šrobár, B. Pavlů, Št. Osuský), nevynechali príležitosť k oslave a nekritickej apoteóze Masaryka.

Vplyv Masaryka a masarykizmu, ktorý sa šírila najmä prostredníctvom jeho vyznavačov z radov slovenskej a českej inteligencie účinkujúcej v slovenskom kultúrnom dianí významne posilňovala aj tendenčná interpretácia spoločensko-historického vývinu na Slovensku a zásahu Masaryka doň. Najmä pri jubilejných príležitostiach nekriticky vyzdvihovali význam Masarykovej osobnosti a preceňovali jeho vplyv. Meštiacka publicistika a veda neraz zdôrazňovala a tendenčne interpretovala jeho vplyv na národno-politický a kultúrny vývin na Slovensku. Väčšina prác na tému Masaryk a Slovensko sa sústreďovala na slovenský sociálny a kultúrny vývoj pred r. 1918, sledovala najmä vlastný vplyv Masaryka na mladú slovenskú generáciu z konca minulého storočia. Predstavitelia hlasisticko-prúdistického hnutia venovali v medzivojnovom období problematike vplyvu Masaryka na Slovensku značnú pozornosť, bola ich obľúbenou témou, vítanou príležitosťou k svojskej interpretácii slovenského dejinného a spoločenského vývinu a k apologetike zástoja vlastnej generácie v ňom.¹

Viaceré štúdie o vplyve Masaryka na Slovensku publikoval predovšetkým Anton Štefánek. Už v práci *Masaryk a Slovensko* (Bratislava 1920) načrtnol túto problematiku, ku ktorej sa ešte niekoľkokrát vrátil najmä v rôznych masarykovských jubilejných zborníkoch. Sústreďoval sa na predvojnovú aktivitu hlasistov, absolutizujúc Masarykov vplyv na Slovákov a jeho význam pre Slovensko. Masarykovo pôsobenie na Slovenský život hodnotil z hlasistických pozícií. Jeho práce neboli len náčrtom vplyvu Masaryka, ale aj tendenčnou interpretáciou spoločenského vývoja a zástoja hlasistov v ňom. Mali slúžiť apologetike masarykizmu a hlasisticko-prúdistického hnutia, ktorého predstavitelia sa v poprevratovom období dostali k politickej moci a významne zasahovali do spoločenského života v medzivojnovom období. Viackrát sa dotkol tejto problematiky a pojednával hlavne o význame a Masarykovom vplyve pri formovaní hlasistického programu tiež Vavro Šrobár. Táto problematika nezostala ani mimo pozornosti českej meštiackej univerzitnej vedy. Jej rozpracovávaniu sa venoval predovšetkým Albert Pražák, ktorý rozvinul svoje štúdie na túto tému v práci *T. G. Masaryk a Slovensko* (1937), ktorá bola silne poznačená jeho čechoslovakistickým chápaním česko-slovenských vzťahov.

¹ Kritickú a výstižnú charakteristiku literatúry na tému *Masaryk a Slovensko* podal Clementis keď písal, že o pôsobení Masaryka na predrevratový život na Slovensku bolo mnoho publikované, avšak „obvyklým čítankovo-povrchným spôsobom, alebo vypisovaním holých skutočností bez sprítomnenia a zhodnotenia toho spoločenského prostredia, do ktorého zasiahol Masaryk svojou politickou výchovou jednej časti mladej slovenskej inteligencie“ (1, s. 4).

Pod vplyvom masarykizmu boli aj predstavitelia mladšej generácie z okruhu hlasisticko-prúdistického hnutia. Je potrebné poukázať predovšetkým na Svätopluka Štúra, ktorý sa hlásil k Masarykovi jednoznačne programovo počas celej svojej činnosti. Ohlas jeho diela a myslenia je zrejmý nielen v jeho prúdistickej tvorbe z tridsiatych rokov, ale aj v jeho vedeckých prácach. Je tiež príznačné, že Štúrova závislosť na Masarykovi pri tvorbe vlastnej teoretickej orientácie sa spájala s akceptovaním masarykovského humanizmu a buržoázneho demokratizmu.

Masarykom ideovo pripravená buržoáznodemokratická inteligencia a politická garnitúra sa hlásila k masarykizmu ako „štátotvornej“ ideológii počas celého medzivojnového obdobia. V spoločenskom a kultúrnom živote československej buržoáznodemokratickej republiky sa zámerne vytváral a posilňoval Masarykov „kult“. Príkladom oficiálneho prihlásenia sa buržoáznej politickej reprezentácie a meštiackej inteligencie k Masarykovi, ktorého cieľom bolo nielen sledovať Masarykov zásah a význam na Slovensku, ale práve tieto momenty nekriticky preceňovať, jednostranne interpretovať a glorifikovať pritom i Masarykovu osobnosť bol aj jubilejný zborník *Slovensko Masarykovi* (Praha 1930), v ktorom mali dominantný zástoj príslušníci hlasisticko-prúdistického hnutia.

Vplyv Masaryka a masarykizmu na Slovensko sa však stretával už od počiatku svojho pôsobenia aj s negatívnou odozvou. Narážal na značný odpor konzervatívnych síl, či priamo programovú reakciu klerikálnych a politicky reakčných prúdov v slovenskom spoločenskom a kultúrnom živote. Česká a slovenská buržoázia, jej fašizujúca pravica, zaujímajúca v tridsiatych rokoch protidemokratické pozície, vystupovala proti demokratickým a pokrokovým silám. Svojím výkladom Masarykovho odkazu sledovala po jeho smrti podporu vlastných protidemokratických, reakčných politických snáh.

Hnutie na obranu demokracie, proti fašizmu, ktoré mohutnelo v druhej polovici tridsiatych rokov, bolo výrazne podporované komunistami. Súčasťou tejto aktivity bolo aj prihlásenie sa komunistov k pokrokovým, demokratickým prvkom Masarykovho odkazu. Spomedzi davistov sa venoval tejto problematike najmä Vladimír Clementis, ktorý publikoval knižne štúdiu *Slovenský ľud a odkaz T. G. Masaryka* (Bratislava 1937)². Clementis v nej z marxistického hľadiska načrtol problematiku vplyvu Masaryka na Slovensku, pričom sa sústredil na náčrt jeho zásahu do slovenského národného života v predvojnovom období. Sledoval tu vzťahy Masaryka a Slovenska, pričom načrtol charakteristiku národného života a myšlienkový svet slovenskej inteligencie konca minulého

² Okrem tejto práce publikoval Clementis ďalšie články o Masarykovi, *Jeho zásah do osudu Slovenska* [Slovenské zvesti 1937] tento článok obsahuje časti rozvinuté v spomínanej knižnej štúdii; *Živý odkaz T. G. Masaryka* [Slovenské zvesti 1938]. V danom období publikovali články o Masarykovi i V. Kopecký, A. Zápotocký a ďalší [Rudé právo, Slovenské zvesti 1937]. Vo svojej publicistike venoval pozornosť kritike Masaryka a masarykizmu tiež L. Szántó.

storočia a hlavne Masarykov vplyv na mladú generáciu, na hlasistov (ktorý pritom hodnotil pozitívne), ako aj negatívnu odozvu na toto vplývanie (Vajanský), či priamo „odboj“ konzervatívnych, klerikálnych síl proti Masarykovi. „Masarykove názory mali na Slovensku priebojne pokrokový ráz a boli namierené nielen proti martinskému „slavianofilskému“ reakcionárstvu, ale aj proti druhému nebezpečeniu na Slovensku — proti klerikalizmu“ (1, s. 19).

Clementis sa zmocňoval tejto problematiky v jej plnej zložitosti. Poukazoval predovšetkým na pokrokovú, demokratickú časť Masarykovej činnosti, postojov a náhľadov, pričom však aj tieto stránky jeho aktivity hodnotil zo zásadného marxistického hľadiska, ukazoval na ich skutočný význam a dosah. Išlo mu o aktualizáciu tých momentov Masarykovej činnosti, ktoré podporovali súdobý protifašistický zápas, zápas za demokraciu a hnutie pokrokových síl. Preto vyzdvihoval proti tendenčným, reakčným výkladom pokrokovú časť Masarykovho odkazu.³

Upozornil aj na „protimasarykovskú tradíciu klerikálnej reakcie na Slovensku“, vystupoval proti súčasným protimasarykovským prejavom ľudákov a voči pokusom reakcie vykladať a skresľovať Masarykov odkaz, kládol jeho „živý odkaz“. Písal: „My, ktorí sa hlásime k marxistickému socializmu a tak sa rozchádzame v otázkach svetonázoru s Masarykom, hlásime sa k jeho odkazu živému, hlásime sa k tej jeho práci a k tým jeho myšlienkam, ktoré sa stali časovejšie po generálnom útoku reakcie a fašizmu na všetky demokratické vymoženosti ľudu. Nestačí však tento živý odkaz brániť, on zostane živým len vtedy, keď bude zodpovedne dnešným vývojovým pomerom zdokonaľovaný, prehĺbovaný a rozširovaný. Keď budeme ním prekonávať štádium buržoáznej demokracie a klást základy k demokracii vyššieho typu“ (1, s. 27). Clementisova práca je príkladom dobového marxistického prístupu k Masarykovi a problematike jeho vplyvu na Slovensko, je prácou, ktorá bola súčasťou jeho pokrokových, protifašistických prejavov a je tiež ukážkou, ako sa pokroková slovenská inteligencia (zvlášť davisti) vyrovnávala s Masarykom a masarykizmom.

Ak sledujeme myšlienkovú a ideologickú orientáciu hlasistov a prúdov, nemožno nespomenúť jej vzťah k európskemu pozitivistickému mysleniu. Hlasisticko-prúdistická generácia nenadväzovala iba na Masarykovo dielo a myslenie, ale reagovala na české a európske myslenie, a to nielen na pozitivistické myslenie a vedu všeobecne, ale aj čiastočne na pozitivistickú filozofiu. Takéto odozvy na európske pozitivistické myslenie môžeme sledovať aj v tvorbe prúdov. Na stránkach *Prúdov* dostávala priestor publicistika, ktorá niesla pečať vplyvu európ-

³ Nebolo cieľom tejto štúdie zamerať sa na to, čo bolo v Masarykovom diele, živote a účinkovaní v rozpore s myšlienkovým svetom revolučných síl a vystihnúť jeho osobnosť v celej šírke, ale išlo mu predovšetkým o to, ukázať, „prečo aj revolučné robotníctvo slovenské“, „široké masy slovenského pracujúceho ľudu“ sa hlásia k „živému odkazu T. G. Masaryka“ (1, s. 31).

skeho klasického pozitivizmu (v tvorbe A. Štefánka a Št. Janšáka). Najmä ich sociologické zameranie a náhľady boli poznačené západoeurópskym sociologickým myslením, pričom značnú odozvu mala práve pozitivistická sociológia. Hlasisticko-prúdistická sociologická orientácia súvisela nielen s vplyvom pozitivizmu, ale najmä Masaryka a masarykizmu. Naliehavosť rôznych sociálnych problémov a rozporov vyvolávala nutnosť ich teoretickej reflexie, a to nielen ideologickej ale aj teoreticko-vednej reflexie. Venovali sa tejto problematike už v predvojnovom období, keď sledovali Masarykovu sociálnu koncepciu. V medzivojnovom období sa tejto oblasti venovali už nielen v sociálnopolitickej, ideologickej rovine a nerozpracovávali túto problematiku len v publicistickej tvorbe, ale aj vo svojej vedeckej činnosti a vedeckých prácach (najmä Anton Štefánek). Táto sociologická orientácia hlasistov a prúdistov bola dôležitou stránkou ich aktivity a objasňuje nám i celkové ideové a teoretické pozície tohto prúdu. Bližšiu analýzu tejto sociologickej oblasti tu však nepodávame, keďže ide o obsiahlu a v mnohom osobitnú problematiku, ktorá by si vyžadovala zvláštnu pozornosť.

Ďalšie momenty charakterizujúce ideovú a teoretickú orientáciu hlasistov a prúdistov, ako sa manifestovala v ich publicistike v *Prúdoch* i v samostatnej tvorbe, sú pozitivistický empirizmus a objektivizmus a v etickej rovine utilitarizmus. Myšlienkové stanoviská prúdistov možno vcelku charakterizovať ako masarykovské, ktoré mali aj výraznú pozitivistickú inšpiráciu. Ako bolo napokon príznačné pre celé buržoázne myslenie na Slovensku v tomto období, charakterizuje aj tento prúd práve eklekticismus, nevyhranenosť a teoretická nedôslednosť. Stanoviská a náhľady hlasistov a prúdistov boli nedostatočne rozpracované a mnohokrát boli poznačené publicistickosťou. Často nešlo o teoreticky rozvinuté koncepcie, ale len o eklekticky prebrané náhľady, či niekedy len o ad hoc vyslovené myšlienky, ktorým chýbala sústavnosť, teoretická prepracovanosť, ale najmä konzekventnosť.

Myšlienkové smerovanie prúdistov bolo inšpirované už predvojnovým vplyvom masarykizmu, takže česká filozofia pozitivisticko-realistickej orientácie, ktorá pôsobila v medzivojnovom období na Slovensku, u nich nenachádzala väčšiu odozvu. Dokladom toho je i malá pozornosť *Prúdov*, zameraná nielen na filozofickú tvorbu českých filozofov Josefa Tvrého a Josefa Krála, ktorí účinkovali na Slovensku, ale aj na ich pedagogické pôsobenie na Univerzite Komenského v Bratislave. Aj keď *Prúdy* nevenovali zvláštnu pozornosť dielu, mysleniu a pôsobeniu českých filozofov tohto smeru, ich filozofická orientácia im bola nepochybne v mnohom blízka. Táto blízkosť tkvie v ich obdobnej pozitivistickej a realistickej ideovej orientácii, ale najmä v ich spoločnej masarykovskej inšpirácii.

Oblasť a problematika filozofie nebola síce v *Prúdoch* v centre záujmu, avšak pozornosť bola venovaná na stránkach tohto časopisu aj tejto kultúrnej sfére. Filozofickú aktivitu na stránkach *Prúdov* vykazo-

vali viacerí autori. Išlo predovšetkým o predstaviteľov hlasisticko-prúdistickeho hnutia staršej i mladšej generácie (A. Štefánek, Št. Janšák a predovšetkým S. Štúr a ďalší). Povedľa nich tu publikovali aj autori odlišného ideového smerovania patriaci k nastupujúcej generácii slovenských vedeckých pracovníkov (najmä I. Hrušovský) ako i niektorí vedeckí pracovníci z bratislavskej univerzity (E. Perfecký, M. Novák atď.). Príležitostne zasiahli oblasť filozofie aj ďalší publicisti z okruhu *Prúdov*. V esejách a článkoch spomenutí autori interpretovali predovšetkým vtedajšiu západoeurópsku buržoáznú filozofiu. Oboznamovali verejnosť so súčasnou podobou filozofického myslenia, pričom podávali interpretácie filozofických problémov, smerov a osobností a zároveň načrtávali vlastné teoreticko-filozofické pozície.

Z okruhu prúdistov tu najviac publikoval z filozofickej problematiky Svätopluk Štúr. Uverejnil viacero esejí a článkov o modernom myšlienkovom smerovaní, sledoval a komentoval vtedajší ideový a filozofický vývin, dotýkal sa rozmanitej filozofickej problematiky. Spomedzi prúdistov tu ďalej písal A. Štefánek o filozofii I. Kanta, Št. Janšák o myslení a diele G. Le Bona. Igor Hrušovský publikoval v *Prúdoch* viacero erudovaných teoreticko-filozofických štúdií, napr. kritické problémové štúdie o súčasnej nemeckej filozofii, o Drieschovej filozofii a zvlášť hodné povšimnutia sú jeho štúdie o modernej scientistickej filozofii, novopozitivismu.⁴ I. Hrušovský tu tiež uverejnil články venované širšej kultúrnej a sociálnopolitickej oblasti. Podrobil tu napr. kritickému pohľadu rasistické teórie — *Rasizmus* (Prúdy 1935). Sledoval príležitostne a komentoval tvorbu českých filozofov (J. L. Fischera). Niektorí autori ako Štúr a predovšetkým I. Hrušovský prinášali aj vlastné stanoviská plné prínosov.

V *Prúdoch*, ktoré neboli odborne filozofickým časopisom, avšak venovali pozornosť aj filozofickému mysleniu, publikovali viacerí autori a boli tu publikované rôznorodé články, štúdie a eseje. *Prúdy* vcelku presadzovali a propagovali masarykizmus a myslenie pozitivisticko-relativistickej orientácie. Prostredníctvom niektorých autorov však dostávali priestor aj odlišné teoreticko-filozofické postoje a koncepcie. V tejto súvislosti je potrebné poukázať predovšetkým na Hrušovského štúdiu *O dialektickom materializme* (Prúdy 1934), v ktorej podáva vecný a kritický výklad niektorých otázok dialektickomaterialistickej filozofie.

Prúdy venovali pozornosť aj českej filozofickej tvorbe, osobnostiam a myšlienkovým tendenciám českého filozofického myslenia. Niektorí českí vedeckí pracovníci publikovali priamo v *Prúdoch*.⁵ Na stránkach

⁴ HRUŠOVSKÝ, I.: *K Drieschovej filozofii*. Prúdy XVI, 1932, č. 8; *Na okraj súčasnej nemeckej filozofie*. Prúdy XVII, 1933, č. 9 a 10; *Moderná vedecká filozofia*. Prúdy XXII, 1938, č. 3; *Otto Neurath a vedecká syntéza*. Prúdy XXII, 1938, č. 6.

⁵ NOVÁK, M.: *Filozofický pôvod moderného historizmu* (Prúdy 1934), TOMSA, B.: *Národ a československá otázka* (Prúdy 1925), spomenúť možno i ďalších ako napr. KADERÁVEK, R.: *Úvod do logiky a jej problémy* (Prúdy 1922) atď.

Prúdy stručne zaznamenávali a komentovali dianie v oblasti filozofického života, pričom pre túto vlastnú filozofickú publicistiku bolo charakteristické nesústavné a nedôsledné traktovanie filozofickej problematiky. Táto nekonzekventnosť, teoretická nezakotvenosť a nerozpracovanosť bola napokon charakteristická takmer pre celú prúdickú publicistiku. Tieto nedostatky sú typické najmä pre publicistiku Fr. Kaláča, ktorý sa príležitostne dotýkal kultúrnej i filozofickej oblasti (napr. Idealizmus v československej filozofii (Prúdy 1923)). S filozofickými pojmami sa v prúdickkej publicistike narábalo často povrchné, zjednodušené a neadekvátne (napr. s pojmami materializmus a idealizmus, pozitivizmus a pod.). Buržoázu idealistickú pozitivistickú i pragmatickú filozofiu v *Prúdoch* propagovali nielen eklektickými variantami prúdických publicistov, ale aj bezprostredne uvádzali ukážky náhľadov idealistických filozofov. Moderná svetová, najmä americká pragmatická filozofia, tu nachádzala priestor prostredníctvom prekladov statí, či výberov z prác súčasných buržoázných filozofov. V *Prúdoch* boli publikované viaceré štúdie venované ruským kultúrnym dejinám a dejinám ideového vývinu v Rusku 19. stor.

S masarykizmom bola úzko spätá buržoáznodemokratická ideológia, ktorá našla odozvu v slovenskom národno-politickom i kultúrnom živote už v predvojnovom období a manifestovala sa najmä v snaženiach hlasisticko-prúdického hnutia zoskupeného hlavne okolo revu *Hlas* a *Prúdy*. Prostredníctvom hlasistov a prúdov bol vplyv buržoáznodemokratickej ideológie a masarykizmu zvlášť výrazný a znateľný v slovenskom sociálnopolitickom a kultúrnom živote aj počas celého medzivojnového obdobia. Hlasisticko-prúdické hnutie malo už v predprevratovom období ráz predovšetkým sociálnopolitického pohybu, nešlo v ňom o špecificky teoretické programové úsilie (jeho teoreticko-filozofická nerozpracovanosť bola zreteľná už od jeho začiatkov), avšak ideologický charakter a zameranie tohto prúdu sa zvyrazňoval i práve v období po r. 1918.

Hlasisti a prúdisti v medzivojnovom období nekriticky obhajovali svoj program a snažili sa ho aktualizovať počas celého medzivojnového dvadsiatročia. A. Štefánek písal v *Prúdoch* r. 1932 „staré zásady realizmu sú dnes tak aktuálne, ako boli pred tridsiatimi rokmi. Netreba zásadne nič na nich meniť, jedine prispôbiť didakticky a metodicky novej dobe.“ Avšak generácia hlasistov a prúdov pôsobila po vzniku československej republiky v podstatne zmenených sociálno-triednych súvislostiach, a tak aj zástoj tejto časti slovenskej maloburžoáznej inteligencie v sociálno-politickom a kultúrnom živote tohto obdobia na Slovensku bol značne odlišný. Zatiaľ čo v predvojnovom období išlo len o jednu z línií slovenského buržoázneho národnooslobodzovacieho pohybu, po r. 1918 sa táto línia stala súčasťou oficiálnej buržoáznej politiky a ideológie. Mnohí z okruhu predvojnového hlasisticko-prúdického hnutia sa dostávali na významné miesta v politickom a spoločenskom živote bur-

žozáznodemokratickej republiky, do centra politického a mocenského diania nového štátu a zároveň sa stávali reprezentantmi a apologétmi oficiálnej politiky a ideológie. Výrazom týchto zmien bolo nielen ich postavenie a charakter ich činnosti, ale predovšetkým odlišný ráz a dosah ich ideologických postojov a prejavov. Najzávažnejšiu úlohu zohrávala ich aktivita a postavenie v spoločenskom živote na Slovensku.

Na tieto súvislosti už v tomto období výstižne poukazovali davisti, ktorí síce pozitívne hodnotili aktivitu hlasistov v období pred r. 1918, avšak kriticky komentovali ich zástoj v sociálnom a politickom živote počas celého medzivojnového obdobia. V. Clementis písal „po prevrate obrastá táto inteligencia zbytkovými veľkostatkami, správnymi radcovstvami a mení sa na vládnú buržoáziu, zrastenú s buržoáziou českou. Samozrejme, že jej zástoj počas prevratu nie je vonkoncom revolučný, ba ani národno-revolučný“ (3, s. 138). Obdobne hodnotil aktivitu tejto generácie v slovenskom kultúrnom dianí L. Novomeský, oceňoval síce ich predprevratovú prínosnú orientáciu, ich kontakt s českou kultúrou, avšak poukazoval aj na to, že „vo chvíli prevratu z včerajšej najpokročilejšej vrstvy sa stala sila podväzujúca pokrok. Oknom, ktoré do Čiech prerúbali, vliezla na Slovensko sila udržiavajúca a v mnohom ešte k horšiemu pozmeňujúca sociálny stav ľudu, a to v okamihu, keď v otrase tých čias sa čakaľ zrod nových životných spôsobov“, poukazoval na to, že tým „dostali sa do rozporu (oni, pokrokári) s najväčšou a najbezpečnejšou silou, ktorú mohol skutočný pokrok použiť pre svoje ciele, ba čo viac, dali ju k dispozícii konzervatívnej protipokrokovosti“ (5, s. 292).

Na Slovensku sa prehľbil proces sociálno-triednej diferenciacie buržoáznej spoločnosti a oneskorene sa k moci dostávajúca slovenská buržoázia sa pridala k vládnucej českej buržoázii a akceptovala jej ideový i politický program. Ako písal V. Clementis na adresu hlasistov a prúdístov „táto zburžoáznená inteligencia stala sa však nepriateľkou revolučného hnutia pracujúcich, pozície si vybudovala pomocou českej buržoázie (a na úkor slovenských pracujúcich) a odmenila sa českej buržoázii koncepciou československého národa a dodávaním agrárnej ideológie, ako aj reakčnej politicko-hospodárskej koncepcie, ktorú reprezentuje Hodža“ (3, s. 138).

Ideologická orientácia hlasisticko-prúdistickej generácie sa manifestovala práve na stránkach *Prúdov*. Boli viac-menej tribúnou názorov jednej skupiny slovenskej buržoázie a maloburžoáznej inteligencie, ktorá sa významne podieľala na moci v buržoáznodemokratickej republike. Preto aj ideologické zameranie *Prúdov* bolo vcelku v súlade s oficiálnou buržoázno-demokratickou politickou a ideologickou líniou. Charakteristickou črtou ideológie hlasistov a prúdístov bol masarykovský buržoázny demokratizmus a sociálny reformizmus. Sociálny reformizmus opretý o evolucionizmus a ideový kompromisný realistický „postoj stredy“ sa tu stretával s eklektickým agrarizmom, buržoáznym čechoslovakizmom ako aj s dezinterpretáciou socializmu, marxizmu a snáh komunistického

hnutia. Nedôsledný eklektický ráz ich myslenia podmieňoval podobu týchto ideologických postojov.

Prúdy plnili závažnú sociálnopolitickú a hlavne výrazne ideologickú funkciu. I keď sa snažili vzbudzovať zdanie nezávislosti na oficiálnej politike a ideológii a zaujímať k sociálnopolitickým problémom kritický postoj, ďalej rozširovali a prehľbovali pôsobnosť buržoáznodemokratickej ideológie a zúčastňovali sa na ideologickej apologetike súčasného buržoázneho spoločenského poriadku. Jednotliví autori, ktorí reprezentovali v Prúdoch ideologickú publicistiku (a to predovšetkým Fr. Kaláč a ďalší), sa stotožňovali s načrtnutou ideologickou orientáciou hlasisticko-prúdistického hnutia, podporovali ju a ďalej rozvíjali.

Prúdistickí publicisti počas celej svojej medzivojnovnej publikačnej činnosti zaujímalí programovo negatívne postoje k pokrokovej, revolučnej ideológii a filozofii. Neobmedzovali sa len na registrovanie revolučných socialistických spoločenských a kultúrnych premien v ZSSR, či na ignorovanie marxistického myslenia, ale prichádzali už od začiatku svojej povojnovej činnosti s ich zjednodušujúcou kritikou. Prúdy podávali výklad spoločenského vývinu, ktorý bol plný mystifikácií, ilúzií a pseudokritiky. Tak ako pri líčení vývoja a života v porevolučnom sovietskom Rusku začiatkom dvadsiatych rokov a spoločenského vývinu v ZSSR medzi dvoma vojnami. Vo svojej publicistike zasahovali túto oblasť viacerí prúdistickí publicisti ale i ďalší autori (J. Jirásek, E. Perfecký). Príležitostne publikovali však na stránkach Prúdov aj pokrokově sa orientujúci jednotlivci ako napr. Igor Hrušovský, ktorý podal objektívny a vecný opis spoločenského diania, revolučných premien a vývinu v ZSSR vo svojom článku *ZSSR dnes* (Prúdy 1934).

Už od začiatku dvadsiatych rokov nachádzali v Prúdoch priestor rôzne revizionistické, sociálnodemokratické dezinterpretácie socializmu a marxizmu. Nepochopenie Marxovho diela, marxistickej teórie a dialektikomaterialistického myslenia, ako aj socializmu a ich dezinterpretácia a simplifikácia bola charakteristická i pre A. Štefánka, Št. Janšáka a ďalších. Táto prúdistická ideologická aktivita nezostala nepovšimnutá predovšetkým davistami, ktorí polemizovali s prúdistami, poukazovali na ich „totálnu ignoranciu marxizmu“. V. Clementis vo svojich polemikách s ideologickými prejavmi prúdistov sa snažil zahriať „všetkých tých nedoukov a falzifikátorov, ktorí do pojmu historického materializmu vkladajú svoje vlastné predstavy a svoju triednu buržoázu obmedzenosť“ [2, s. 425].

Súčasťou prúdistického kritického postoja k pokrokovej ideológii boli nielen útoky proti ideologickej línii komunistického hnutia, ale aj kritika stanovisk pokrokovej marxistickej orientovanej slovenskej inteligencie. Aktivitu mladej slovenskej generácie sústavne sledovali a komentovali. Publicisti v Prúdoch boli znepokojení nezaujmom, či priamo odmietavým stanoviskom mladých k hlasisticko-prúdistickej ideovej, politickej i kultúrnej línii. Snažili sa sledovať zameranie mladých, získať

mladú generáciu pre vlastnú myšlienkovú a ideologickú orientáciu. Prúdisticí publicisti od začiatku dvadsiatych rokov (a najmä Št. Janšák) komentovali cesty mladej generácie, kritizovali neujasnenosť ich snáh, apelovali na mládež, aby sa zapojila do „každodenného plahočenia „starých“,“ mienili, že mládež má sledovať „skutočné potreby národa“. Janšák publikoval celú sériu článkov (*Mladé Slovensko*, I—IV, Prúdy 1923), v ktorých kriticky komentoval činnosť a postoje mladých. Postupne nekompromisne polemizoval s kryštalizujúcimi náhľadmi a stanoviskami pokrokovu orientovaných predstaviteľov mladej generácie (Clementisa, Poničana).

Aj neskôr, koncom dvadsiatych rokov, prúdisti kritizovali „letargiu“ mládeže, neujasnenosť jej snáh a ich stanovisko k mladej generácii bolo značne kritické. Časť mladej generácie sa k nim napokon v priebehu medzivojnového obdobia pridávala, orientovala sa v súlade so snážením a ideovou orientáciou staršej generácie, programovo sa priznávala k tejto závislosti a akceptovala túto orientáciu (ako napr. S. Štúr). Prúdisti najpriaznivejšie stanovisko zaujímali k „realistom v mládeži“, ich kritika však bola nekompromisne zameraná hlavne proti ľavicovo orientovanej inteligencii. Na začiatku aktivity pokrokovu orientovanej mladej inteligencie pristupovali k nej s rezervou a určitým odstupom, prípadne i mentorujúcim prístupom, zrejme v očakávaní, že ľavicová orientácia mládeže je len prechodná. Neskôr, najmä po založení DAVu a davistickom zásadnom programovom rozvíjaní marxistickej orientácie už prúdisti nekompromisne útočili na pokrokovú líniu a snahy mladej inteligencie. Vo svojom postoji k ľavicovo, komunisticky orientovanej mladej slovenskej inteligencii sa neobmedzovali len na kritiku, ale ich stanoviská a praktické postoje mystifikovali a dezinterpretovali. Janšák, ktorý sledoval aktivitu ľavicovej inteligencie od jej začiatkov, zameriaval ostrie svojej kritiky na ideológiu a snahy davistov. Vadilo mu „intransigentné straníctvo Davistov, neschopné už zo zásady objektivizmu a vyhýbajúce sa mu vedome“ [4, s. 491]. Pozitivistický objektivizmus, ktorý je podstatnou črtou pozitivistickej metodológie a vôbec prístupu ku skutočnosti, Janšák pochopiteľne márne hľadal u davistov, tento naopak preňho bol nepostrádateľný, a to „úmerne“ tomu, ako ho sám porušoval v záujme jeho ideologickej funkčnosti. Tento zdanlivý paradox, t. j. postulovanie pozitivistického objektivizmu a jeho súčasné porušovanie ideologickými postojmi, je napokon príznačný pre celé buržoázne pozitivistické a realistické myslenie.

Prúdistická kritika davistov bola motivovaná apologetikou ideológie a politiky buržoáznodemokratického režimu I. československej republiky. Zostala len obvyklým prejavom zámerného a napokon nevyhnutného nepochopenia a zjednodušovania davistického programu maloburžoáznu inteligenciou. Pre prúdistov bolo nepochopiteľné zásadné marxistické triedne stanovisko davistov, ich program revolučnej sociálnej premeny,

ich triedny postoj k buržoáznemu sociálnemu systému, keďže sami nedokázali prekročiť horizont buržoázneho myslenia.

LITERATÚRA

1. CLEMENTIS, V.: Slovenský ľud a odkaz T. G. Masaryka. Bratislava 1937.
2. CLEMENTIS, V.: Vzduch našich čias. Články, state, prejavy, dokumenty. I. 1922—1934. Bratislava 1967.
3. CLEMENTIS, V.: Vzduch našich čias. Články, state, prejavy, dokumenty. II. 1934—1938. Bratislava 1967.
4. JANŠÁK, Š.: Naša komunistická mládež. Prúdy XIII. 1929, č. 9.
5. NOVOMESKÝ, L.: Manifesty a protesty. Výber zo statí a príspevkov o kultúre a umení. 1924—1937. Bratislava 1970.

ГЛАСИСТСКО-ПРУДИСТИЧЕСКАЯ ЛИНИЯ БУРЖУАЗНОЙ МЫСЛИ

Владимир Бакош

Статья посвящена анализу одной из доминантных линий буржуазной мысли в Словакии в межвоенный период. Статья ориентирована главным образом на изучение идейной платформы словацкой мелкобуржуазной интеллигенции и политического окружения около ревю „Пруды“ (1922—1938 годы), которое было связано с ревю „Глас а гласизмус“.

Автор рассматривает проблематику отражения и влияния Т. Г. Масарика и масарикизма в Словакии, который был доминантным и для формирования ориентации мышления гласистов и прудистов. Они значительным образом обусловили формы этого типа буржуазной мысли, включая реалистические и позитивистские формы. Прудисты были носителями и гласатами буржуазно-демократической идеологии и социального реформизма. Автор в статье сопоставляет взгляды прудистов с полемической критикой этой идеологии, с которой в этот период выступали давиды (особенно Л. Новоместский и В. Клементис).

DIE VON DEN ZEITSCHRIFTEN HLAS UND PRÚDY AUSGEHENDE LINIE DES BÜRGERLICHEN DENKENS IN DER SLOWAKEI

Vladimír Bakoš

Die Studie stellt einen Beitrag zur Analyse einer der dominanten Linien des bürgerlichen Denkens in der Slowakei der Zwischenkriegszeit dar. Sie untersucht vor allem die Ideenplattform der slowakischen kleinbürgerlichen Intelligenz und politischen Garnitur, die um die an die Revue Hlas und die Hlas-Bewegung anknüpfende Revue Prúdy (1922—1938) vereinigt waren.

Der Vf. skizziert die Problematik des Wiederhalls sowie des Einflusses von T. G. Masaryk und des Masarykismus in der Slowakei, die ebenfalls bei der Herausbildung der gedanklichen Orientierung der Intellektuellen um Hlas und Prúdy ausschlaggebend waren. In einem bedeutenden Ausmass wurden die Formen dieses Typs des bürgerlichen Denkens auch von realistischen und positivistischen Inspirationen bedingt.

Die Intellektuellen um Prúdy waren Träger und Verkünder der bürgerlich-demokratischen Ideologie sowie des sozialen Reformismus. Der Vf. konfrontiert die Anschauungen der Intellektuellen um Prúdy mit der polemischen Kritik dieser Ideologie, die durch die Intellektuellen um die Zeitschrift Dav (besonders L. Novomeský und V. Clementis) geübt wurde.